

Saimaan ammattikorkeakoulu
Liiketalous Lappeenranta
Liiketalouden koulutusohjelma
Laskentatoimi

Antti Ketola

Uuden tilintarkastuslain muutokset vanhaan verrattuna

Opinnäytetyö 2013

Tiivistelmä

Antti Ketola

Uuden tilintarkastuslain muutokset vanhaan verrattuna, 33 sivua, 1 liitettä

Saimaan ammattikorkeakoulu

Liiketalous Lappeenranta

Liiketalouden koulutusohjelma

Laskentatoimi

Opinnäytetyö 2013

Ohjaaja: lehtori Teija Launiainen, Saimaan ammattikorkeakoulu

Tämä opinnäytetyö käsittelee vuonna 2007 uusittua tilintarkastuslakia ja sen ympärillä olevia sidostekijöitä. Opinnäytetyössä on kerrottu lakimuutoksista, joita uuteen lakiin tehtiin, ja niihin johtaneet syyt. Suurin lakimuutos oli luopuminen maallikkotilintarkastajista ja siirtyminen ammattitilintarkastajiin. Toinen suuri muutos oli pienten yritysten mahdollisuus luopua tilintarkastuksesta.

Aineistoina on käytetty lakitekstiä, opetuskirjallisuutta, artikkeleita, internetlähteitä, muiden opiskelijoiden lopputöitä sekä haastatteluaineistoa. Haastatteluaineisto on saatu viideltä eri tilintarkastajalta.

Opetuskirjallisuudessa kuvattiin tilintarkastajan työskentelyä ja erilaisia työskentelyvaiheita. Kirjallisuudessa oli myös faktatietoa Suomen tilintarkastuslaista sekä uuden lain tuomia muutoksia. Tilintarkastus on lakisääteistä toimintaa, ja tilintarkastaja on velvollinen noudattamaan lain pykälää. Yhteisö on velvollinen valitsemaan tilintarkastajan tarkastamaan päättyneen tilikauden kirjanpidon, mikäli lain ehdot valita tilintarkastaja täyttyvät.

Tilintarkastus on vuosi vuodelta ammattimaistunut, ja sen hyvinä puolina voidaan pitää objektiivista yhteisön tarkastamista, jolloin tilintarkastaja voi havaita sellaisia puutteita tai virheitä, joita yhteisö itse ei välttämättä havaitsisi.

Asiasanat: tilintarkastus, tilintarkastuslaki, tilintarkastusdirektiivi

Abstract

Antti Ketola

Comparing the New and Old Auditing Law, 33 Pages, 1 Appendix

Saimaa University of Applied Sciences

Faculty of Business Administration, Lappeenranta

Degree Programme in Business Administration

Specialization in Accounting

Bachelor's Thesis 2013

Instructor: Ms Teija Launiainen, Senior Lecturer

The purpose of this bachelor's thesis was to study the Finnish audit law, which was renewed in 2007. This thesis explains the changes in the law and the reasons for those changes. The biggest change was the abandoning of layman auditors and the transition to employing only professional auditors. Another major change was the possibility for small companies to give up auditing.

Data for the study were collected from Finnish laws, educational literature, articles, Internet sources, other theses, and by interviewing professional auditors.

Educational literature was the information source for a description about an auditor's work. It also gave facts about the Finnish auditing law and changes in it. Auditing is statutory and the auditor is bound to follow the clauses. The corporation is bound to choose an auditor for checking the accounting for the past financial year, if the statutory conditions to select an auditor are met.

Auditing has been getting more and more professional. The objectivity of a corporation's auditing process can be considered as a good development, since the auditor can notice any shortages and mistakes that the corporation itself might not notice.

Keywords: audit, auditing law, audit directive

Sisältö

1 Johdanto	5
1.1 Perustelut työn tutkimiselle	5
1.2 Tavoitteet ja rajaukset	5
1.3 Tutkimusmenetelmät	5
1.4. Viitekehys	6
2 Tilintarkastus	7
2.2 Tilintarkastusvelvollisuus	7
2.3 Tilintarkastuksen tarve	8
2.4 Tilintarkastajan kelpoisuus	9
2.5. Auktorisoidut tilintarkastajat ja tilintarkastajayhteisöt	9
2.6 Tilintarkastuksen suunnittelu	10
2.7 Tilintarkastusprosessi	12
3 Dokumentointi	13
3.1 Tilinpäätösmerkintä	14
3.2 Tilintarkastuskertomus	15
3.3. Mukautettu tilintarkastuskertomus	16
3.4 Tilintarkastuspöytäkirja	17
4 Sarbanes-Oxley –laki	17
5 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2006/43/EY	19
6 Suomen tilintarkastuslaki	20
6.1 Tilintarkastuslain rakenne ja luonne	21
6.2. Tilintarkastuslain merkittävimmät muutokset	22
6.3 Muita tilintarkastuslain muutoksia	23
6.4 Tilintarkastajan luopumisen merkitys	24
7 Tilintarkastusyhteisöt	24
8 Tilintarkastajien haastattelu uudesta tilintarkastuslaista	26
9 Yhteenveto ja päätelmät	28
10 Opinnäytetyöprosessin analyysi	29
Kuvat	31
Lähteet	32

Liitteet

Liite 1 Haastattelurunko

1 Johdanto

1.1 Perustelut työn tutkimiselle

Suomen tilintarkastuslaki koki kokonaisuudistuksen keväällä 2007. Uudistus astui voimaan 1.7.2007 (459/2007) ja näin kumottiin vuoden 1994 tilintarkastuslaki (936/1994). Syy kokonaisuudistukselle oli uuden tilintarkastusdirektiivin 2006/43/ETY antaminen. Kuitenkin tärkein lähde uudelle tilintarkastuslaille oli aiempi kumottu tilintarkastuslaki, sillä uusista 57 pykälästä ainakin 40 vastasi jollain tapaa kumotun tilintarkastuslain säännöksiä. Uudet pykälät perustuvat pääosin uuteen tilintarkastusdirektiiviin. (Horsmanheimo & Steiner 2008, 125.)

1.2 Tavoitteet ja rajaukset

Työn tavoitteena on selventää tilintarkastuslakia ja oppia ymmärtämään sen tuomat vaatimukset. Uuden lain taustalla on Euroopan parlamentin vuonna 2006 antama direktiivi tilintarkastuksesta, jota myös käsitellään tässä opinnäytetyössä. Direktiivin taustalla oli puolestaan Yhdysvalloissa voimaan astunut niin sanottu SOX-laki, josta kerrotaan omassa kappaleessaan.

Aihe syntyi opinnäytetyöohjaajani Teija Launiaisesta. Aiheen mielenkiintoisuus ja se ettei aihetta ollut juurikaan syvällisemmin tutkittu, innoitti kirjoittamaan siitä.

Tavoitteenani on, että tästä työstä olisi hyötyä esimerkiksi pk-yrityksille, jotta niillä olisi käsitys tilintarkastuksen tuomista hyödyistä.

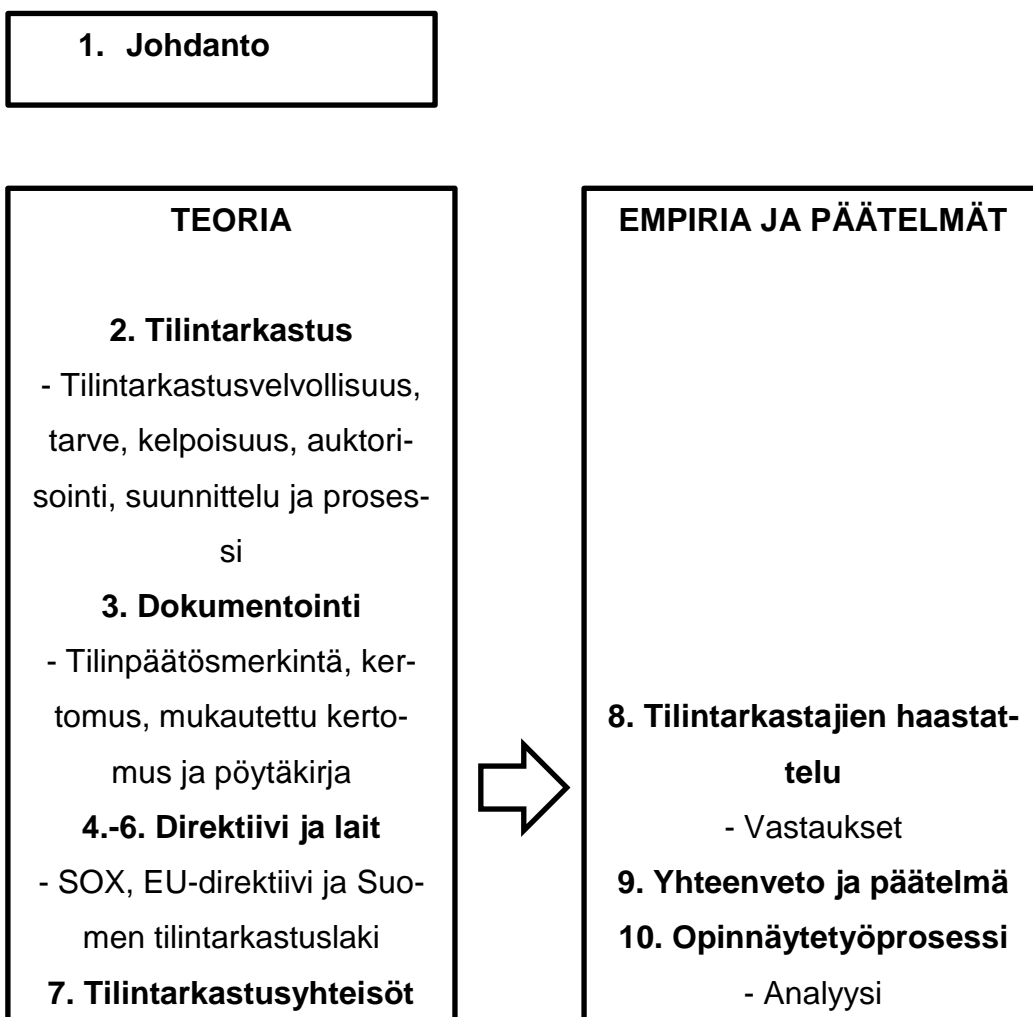
1.3 Tutkimusmenetelmät

Työn lähteenä on käytetty enimmäkseen opetuskirjallisuutta, lakitekstiä ja lehdistä artikkeleita. Koska jo yhdestä kirjasta sai paljon vastauksia asioihin, joita opinnäytetyössäni tarvitsin, oli pyrkiminen lähteiden monipuoliseen käyttöön haastavaa.

Työn alussa käsitellään tilintarkastusta teoriana. Tämän jälkeen esitellään Sarbanes-Oxley –laki, Euroopan parlamentin direktiivi, Suomen tilintarkastuslaki ja lakimuutokset. Opinnäytetyötä varten tehtiin kvalitatiivinen haastattelu viidelle eri tilintarkastajalle. Haastattelua käytettiin empirian apuna. Opinnäytetyön lopussa on yhteenvetoja ja päätelmiä sekä opinnäytetyöprosessin analyysi.

1.4. Viitekehys

Viitekehyksestä ilmenee opinnäytetyön rakenne. Opinnäytetyö koostuu johdannosta, teoriasta, empiriasta, yhteenvedosta ja opinnäytetyön prosessista.

Kuva 1. Teoreettinen viitekehys

2 Tilintarkastus

International Federation of Accountants (IFAC) eli tilintarkastajien kansainvälinen organisaatio määrittelee tilintarkastuksen olevan talousyksikön toiminnan ja talouden riippumatonta tutkimista, jonka tavoitteena on ilmaista käsitys tilinpäätöksestä tai siitä rinnastettavasta informaatiosta. (Tomperi 2009, 8.)

Tilintarkastajan tärkein lähde taloudellisen informaation tarkastamiseen on tilinpäätös. Tilintarkastajan ensisijainen tehtävä on tarkistaa, että johto on antanut yrityksen toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta oikeat ja riittävät tiedot ja että tilinpäätös on laadittu lakien mukaisesti. Tilintarkastaja tarkastaa myös, että johdon toiminta on lainmukaista. Tätä voidaankin sanoa laillisuusvalvonnaksi. Tärkeää tarkastukselle on, että se on ulkopuolista ja objektiivista. Tästä hyötyvät omistajat, luotonantajat, tavarantoimittajat ja eri yhteistyökumppanit. (Korkeamäki 2008, 9 - 10.)

Tilintarkastus on aina toteavaa, ei toimintaa ohjaavaa tai määräävää. Tilintarkastaja ei siis ota kantaa yrityksen päätöksentekoon. Tilintarkastajan tehtävänä ei ole tarkistaa kaikkia liiketapahtumia tai etsiä ensi sijassa väärinkäytöksiä, vaan saada riittävä varmuus, ettei tilinpäätös sisällä olennaisia virheitä tai puutteita. Väärinkäytöksissä tilintarkastajalla on raportointivelvollisuus. (Korkeamäki 2008, 10.)

2.2 Tilintarkastusvelvollisuus

Tilintarkastuslaki määrittelee tilintarkastusvelvollisiksi muun muassa osakeyhtiöt, asunto-osakeyhtiöt, osuuskunnat, avoimet yhtiöt ja kommandiittiyhtiöt, yhdistykset ja säätiöt. Pienempien yritysten ei tarvitse valita tilintarkastajaa, mikäli sekä päättyneellä että sitä edeltävänä tilikaudella on täytynyt vain yksi seuraavista ehdoista:

- 1) Taseen loppusumma on yli 100 000 euroa
- 2) Liikevaihto tai vastaava tuotto on yli 200 000 euroa
- 3) Palveluksessa on keskimäärin yli kolme henkilöä. (Korkeamäki 2008, 14.)

Tilintarkastaja tulee aina valita yritykseen, mikäli sen pääasiallisena toimialana on arvopapereiden omistaminen ja hallinta, ja yritykseen, jolla on huomattava vaikutusvalta toiseen kirjanpitovelvolliseen. Käytännössä tällä tarkoitetaan holding-yhtiötä. Koostaan riippumatta tilintarkastusvelvollisia ovat yhdistykset yhdistyslain mukaan, säätiöt säätiölain mukaan ja luottolaitokset luottolaitostoinnin annetun lain mukaan. (Korkeamäki, 2008, 14.)

Asunto-osakeyhtiöt valitsevat tilintarkastajan vaikka edellä mainitut kokorajat eivät ylity, mikäli sen rakennuksessa on vähintään 30 huoneistoa (Asunto-osakeyhtiölaki 2009/1599, 9 luku, 5 §).

Yhtiömuodon perusteella tilintarkastusvelvollisuuden ulkopuolelle jää ainoastaan koosta riippumatta yksityisliike. Elinkeinoharjoittaja voi kuitenkin halutesaan pyytää tilintarkastusta, sillä sitä ei mikään estä. (Korkeamäki 2008, 15.)

On tavallista, vaikka laki ei velvoita, että osakeyhtiöt, asunto-osakeyhtiöt ja osuuskunnat valitsevat tilintarkastajan. Yhteisö voi olla myös velvollinen valitsemaan tilintarkastajan, jos yhtiöjärjestyksessä, säännöissä tai yhtiösopimuksessa niin määrätään. (Korkeamäki 2008, 15.)

2.3 Tilintarkastuksen tarve

Tilintarkastuksen lähtökohtana on tilintekovelvollisuus. Tällainen velvollisuus tulee, kun joku joko lakisääteisesti tai sopimuksen perusteella on velvollinen toimimaan toisen osapuolen hyväksymällä tavalla ja tekemään näin tiliä toimistaan. Esimerkiksi osakeyhtiön hallituksen tulee esittää osakkailleen tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen tiedot. Sama pätee myös yhdistyksen hallitukseen, jonka tulee esittää vastaavat tiedot yhdistyksen jäsenille. (Tomperi 2009, 7.)

Isoimmissa konserneissa, esimerkiksi Nokiassa tilintekovelvollisuuden asianmukaista täyttämistä on vaikeaa valvoa. Edes suurimmatkaan osakkaat eivät voi lain mukaan katsoa konserniyhtiöiden pöytäkirjoja tai konserniyhtiöiden tekemiä sopimuksia. Tämän valvonnan vaikeuden takia Nokian osakkaat valitsevat tilintarkastajan tarkastamaan konserniyhtiöiden kirjanpitoa, tilinpäätöstä ja toimintakertomusta. Tarkastus tehdään myös hallintoon, etenkin konserniyhtiöi-

den hallitusten ja muiden hallintoelinten toimiin. Tilintarkastaja raportoi toiminnastaan ja havainnoistaan osakkaille. (Tomperi 2009, 7.)

2.4 Tilintarkastajan kelpoisuus

Tilintarkastajan perusvaatimukseen kuuluu, ettei hän ole vajaavaltainen, konkurssissa, liiketoimintakiellossa tai hänen toimintakelpoisuutta ole rajoitettu. (Korkeamäki 2008 12.)

Asiaa säätelevä tilintarkastuslaki koki vuonna 2007 kokonaisuudistuksen. Sen merkittävin muutos oli, että Suomessa luovuttiin maallikkotilintarkastusjärjestelmästä. Aiemmin pienten yhtiöiden tilintarkastajiksi voitiin valita myös henkilö, jolla ei ollut tilintarkastajan ammattitutkintoa: riitti, että maallikkotilintarkastajalla oli yhteisön toiminnan laatuun ja laajuuteen nähden riittävä taloudellisten ja oikeudellisten asioiden sekä tilintarkastuksen riittävä tuntemus. (Korkeamäki 2008, 12.)

Lakisääteisiä tilintarkastuksia saavat siis tehdä ainoastaan julkisesti auktorisoidut eli hyväksytyt tilintarkastajat:

- KHT (Keskuskauppakamarin hyväksymä tilintarkastaja) -tilintarkastajat
- KHT-yhteisöt
- HTM (Hyväksytty tilimies) -tilintarkastajat
- HTM-yhteisöt. (Korkeamäki 2008, 12.)

Koulutusvaatimus HTM-tutkintoa varten on vähintään alempi korkeakoulututkinto tai ammattikorkeakoulututkinto ja KHT-tutkintoa varten vähintään ylempi korkeakoulututkinto. Käytännön kokemusta HTM-tutkintoa varten tulee olla vähintään kolmen vuoden ajalta ammattimaisista ja KHT-tutkintoa varten vaativista tilintarkastuksen ja laskentatoimen tehtävistä. (Korkeamäki, 2008, 18.)

2.5. Auktorisoidut tilintarkastajat ja tilintarkastajayhteisöt

Tilintarkastuksia tekevät siis luonnolliset henkilöt ja yhteisöt, joilla tarkoitetaan osakeyhtiötä, kommandiittiyhtiötä ja avointa yhtiötä, jonka henkilöstössä on tiet-

ty vähimmäismäärä yhteisön auktorisointia vastaavan kelpoisuuden saaneita henkilötilintarkastajia. Henkilöstöllä tarkoitetaan yrityksen omistajia, hallintoelien jäseniä ja työntekijöitä. Mikäli Tilintarkastusyhteisö on tilintarkastajana, sen on ilmoitettava päävastuullinen henkilö tilintarkastuksen toimittamiseen. (Korkeamäki 2008 13.)

Tilintarkastajia voivat olla:

- KHT-tilintarkastajat ja KHT-yhteisöt
 - Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta hyväksyy KHT-tilintarkastajat ja tilintarkastusyhteisöt hyväksytyt ammattitutkinnon perusteella
- HTM-tilintarkastajat ja HTM-yhteisöt
 - Kauppakamarin tilintarkastuslautakunnan kautta hyväksytyt tilintarkastajat ja tilintarkastusyhteisöt

(Tomperi 2009 17-18.)

KHT- ja HTM-tutkinto ovat vaativia ammattitutkintoja, joissa testataan kokelaisten kyky soveltaa tilintarkastus-, kirjanpito-, yhteisö- ja verolainsäädännön teoreettista tietämystä (Korkeamäki 2008, 19).

2.6 Tilintarkastuksen suunnittelu

Ennen tilintarkastusta tulee ottaa kantaa tilintarkastustyön keskeisiin kysymyksiin parhaan lopputuloksen saavuttamiseksi.

Tilintarkastus sisältää erilaisia riskejä, joista toimiva johto on vastuussa. Johto tunnistaa riskit ja vastaa riskeihin. Tilintarkastajalla on myös riskejä, joilla voi olla vaikutuksia tilinpäätökseen. (Tomperi 2009, 34.)

Tilintarkastajan työ on siis hankkia ja arvioida tilintarkastusevidenssiä saadakseen kohtuullisen varmuuden siitä, että tilinpäätös antaa oikean ja riittävän kuvan yhtiön toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta. Käsite kohtuullinen varmuus sisältää tilintarkastusriskin, millä tarkoitetaan riskiä siitä, että tilintarkastaja antaisi vakiomuotoisen tilintarkastuslausunnon, vaikka tilinpäätös sisältäisi olennaisen virheen tai puutteen. (Tomperi 2009, 34.)

Riskiä ei voida poistaa kokonaan, koska tilintarkastajan on yleensä mahdotonta tarkistaa kaikkea aineistoa, paitsi aivan pienimmissä yhteisöissä. Aineiston tarkastus tapahtuu yleensä otannoilla, ja tilintarkastajan tulee kerätä riittävä määrä tilintarkastusevidenssiä, johon hän voi perustaa johtopäätöksensä ja tilintarkastuslausuntonsa. Kyseessä on siis havaitsemisriski. (Tomperi 2009, 35.)

Tilintarkastajan tulee myös työssään ottaa huomioon tapahtumien ja tilien saldojen olennaisuus ja riskialttius, joiden pohjalta tarkastusta painotetaan. Tämä on tilintarkastajan omaa harkintaa. Tilintarkastussuunnitelmassa tilintarkastaja määrittelee olennaisuusrajan oleellisten virheiden ja puutteiden havaitsemiseen. Huomioon tulee ottaa virheen laatu ja määrä. Pienillä virheillä voi olla yhteenlaskettuna olennainen vaikutus tilinpäätökseen. Esimerkiksi kuukausittain toistuvissa rutiineissa tapahtuva virhe voi johtaa tilikauden aikana olennaiseen virheeseen. (Tomperi 2009, 36.)

Tilintarkastuksen suunnittelussa tilintarkastaja harkitsee, mitkä asiat voivat tehdä tilinpäätöksestä olennaisesti virheellisen tai puutteellisen. Tämä arvio auttaa tilintarkastajaa tarkastettavien kohteiden valinnassa ja auttaa alentamaan tilintarkastusriskiä hyväksyttävälle tasolle. Tämä arvio voi myös muuttua kesken tilintarkastusprosessin. Loppuvaiheessa tilintarkastaja päättää, onko havaittujen ja korjaamatta jääneiden virheiden määrä siinä määrin olennainen, että sillä voisi olla vaikutusta tilintarkastajan raportointiin. (Tomperi 2009, 36.)

Kuten aiemmin todettua, tilintarkastaja hankkii ja arvioi tilintarkastusevidenssiä saadakseen kuvan yrityksen toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta. Evidenssi sisältää kirjanpidon aineiston lisäksi muun muassa kokouspöytäkirjoja ja kolmannen osapuolen vahvistuksia. Tilintarkastusevidenssiä ovat myös tilintarkastajan toimenpiteet, joita ovat havainnointi ja yksityiskohtaisen tarkastuksen hankkimaa tietoa. Tilintarkastusevidenssin määrään vaikuttaa tilintarkastusevidenssin laatu ja olennaisen virheen riski. Mitä suurempi riski on, sitä enemmän tilintarkastusevidenssiä tarvitaan. Tilintarkastusevidenssi on aina laadukkaampaa, mitä tarkoituksenmukaisempaa ja luotettavampaa se on. (Tomperi 2009, 36.)

Se, onko tilintarkastusevidenssi riittävää ja tarkoituksenmukaista, vaatii tilintarkastajan arviointia, johon vaikuttavat monet tekijät. Näitä ovat esimerkiksi toimintariskin luonne ja määrä tilinpäätökseen, sisäisen kontrollin luonne, olennaisuus, tilintarkastajan aiempi kokemus aikaisempien vuosien tilintarkastuksessa ja saatavissa olevan tiedon alkuperä ja luotettavuus. (Tomperi 2009, 37.)

Tilintarkastusevidenssi on myös aistivaraisesti hankittua. Esimerkiksi tilintarkastaja voi olla läsnä vaihto-omaisuuden fyysisessä investoinnissa. Tilintarkastaja voi myös haastatella henkilökuntaa vapaamuotoisten kysymysten avulla. Vastausten perusteella tilintarkastaja kiinnittää huomiota siihen, mitä evidenssiä niistä saadaan. (Tomperi 2009, 38.)

Tilintarkastusevidenssiä voidaan hankkia myös analyyttisellä tarkastuksella, joka on merkittävien suhdelukujen ja kehityssuuntien analysointia. Tietoja voidaan vertailla esimerkiksi aiempien tilikausien vastaaviin tietoihin, budjetteihin tai toimialan tietoihin. Erilaisia tunnuslukuja voidaan myös laskea ja arvioida riippuvuussuhteisiin. Esimerkiksi palkkakustannuksia voidaan verrata henkilökunnan määrään. (Tomperi 2009, 38.)

Edellä mainittu tilintarkastusevidenssi ja tilintarkastajan tekemät johtopäätökset lopulta dokumentoidaan joko kirjallisesti tai sähköisesti. Dokumentointiin kuuluvat myös tilintarkastusohjelmat, analyysit, muistiot sekä tärkeitä asioita koskevat sähköpostit ja muu kirjeenvaihto. Myös tärkeitä kokouspöytäkirjoista ja sopimuksista voi olla kopiot tilintarkastusdokumentaatioissa. Dokumentaation pohjalta tilintarkastaja laatii tilintarkastuskertomuksen. (Tomperi 2009, 39.)

2.7 Tilintarkastusprosessi

Varsinaisen tarkastuksen riittävällä suunnittelulla varmistetaan, että tilintarkastuksen tärkeät kohteet saavat asianmukaista huomiota, ongelmat havaitaan ja että työ valmistuu aikataulullisesti. Suunnittelussa on arvioitava olennaisuutta laadullisessa ja määrällisessä näkökulmassa ja näin tilintarkastaja voi kohdistaa huomionsa merkittäviin seikkoihin. Suunnitelman laajuus ja yksityiskohtaisuus riippuu yrityksen koosta, vaativuudesta tarkastuksessa ja siitä, miten hyvin tilintarkastaja tuntee ennestään tarkastuskohteen ja sen toiminnan. (Tomperi 2009, 41.)

Tilintarkastaja laatii kokonaisstrategian eli yleissuunnitelman tilintarkastukselle, joka ohjaa yksityiskohtaisemmin tilintarkastussuunnitelman laatimista. Tämä auttaa tilintarkastajaa varmistamaan toimeksiannon suorittamiseen tarvittavien resurssien luonnetta, laajuutta ja ajoitusta. Kokonaisstrategia vaihtelee aina yhteisön koon mukaan ja siitä, miten vaativa tilintarkastuksen tulee olla. (Tomperi 2009, 41.)

Aiemmin mainittu tilintarkastussuunnitelma on yksityiskohtaisempi kuin kokonaisstrategia eli yleissuunnitelma. Sen sisältö koostuu toimenpiteistä, joita tilintarkastaja tarvitsee riittävän tilintarkastusevidenssin saamiseen, jotta tilintarkastusriski alenee hyväksyttävälle tasolle. Tilintarkastussuunnitelmassa on siis listattu tarkat työtoimenpiteet. (Tomperi 2009, 42.)

3 Dokumentointi

Tilintarkastaja laatii työstään lakisääteisiä raportteja, joista säädetään tilintarkastuslain 3 luvun 14, 15 ja 16 §:ssä. Näitä raportteja ovat tilinpäätösmerkintä, tilintarkastuskertomus ja tilintarkastuspöytäkirja. Uusi tilintarkastuslaki toi muutoksia tilintarkastajan raportointiin. (Korkeamäki 2008, 77.)

Usein tilintarkastaja antaa myös vapaaehtoisen tilintarkastusmuistion, josta ei ole säännöksiä tilintarkastuslaissa (Tomperi 2009, 168).

Tilintarkastusdokumentaatio on tilintarkastajan laatimaa aineistoa, josta ilmenevät suoritettut toimenpiteet, relevantti tilintarkastusevidenssi ja tilinpäätöksestä annetun lausunnon perustana olevat johtopäätökset. Dokumentointia tehdään tilintarkastuksen kuluessa koko ajan, ja siitä käy ilmi tilintarkastuksen kulku alusta loppuun. Tilintarkastusdokumentaation avulla pitää saada helposti käsitys tärkeistä asioista ja riskeistä, testatuista kannanotoista, tilintarkastusevidenssin keräämiseksi suoritetuista tilintarkastustoimenpiteistä, havainnoista ja johtopäätöksistä. (Halonen & Steiner 2010 101.)

Tilintarkastusdokumentaatio muodostaa aineiston, josta käytetään myös termiä työpaperit. Yhteen koottuna näistä muodostuu tilintarkastuskansio, joka sisältää

asiakirjoja sekä mahdollisesti elektronista aineistoa. (Halonen & Steiner 2010, 102.)

Tilintarkastusdokumentaation tavoitteena on tilintarkastuksen suunnittelu, tilintarkastusevidenssin yhteenveto, peruste tilintarkastuskertomukselle, tehdyn työn läpikäynti, laadunvalvontatarkastukset ja mahdolliset muut tavoitteet. Muut tavoitteet voivat olla raportointi havainnoista johdolle ja dokumentaation hyödyntäminen uusien tilintarkastajien perehdyttämisessä ja kouluttamisessa. (Halonen & Steiner 2010, 102–103.)

Kuvasta 1 selviää yhteenvetona asiat, jotka dokumentaatiosta tulee ilmetä.

Johtopäätös	Jokaisesta tehdystä ja dokumentoidusta tilintarkastustoimenpiteestä tulee aina ilmetä johtopäätös.
Ajoitus	Milloin tarkastustoimenpiteet on suoritettu?
Tarkoitus	Tehdyt tarkastustoimenpiteet tulee kuvata siten, että dokumentaatiosta selviää, miksi se on tehty eli mitä tarkoitusta se palvelee.
Lähde	Tarkastuksen kohteena olevan aineiston alkuperän tulee ilmetä dokumentaatiosta.
Laajuus	Tarkastuksen kohteena olevan otoksen osuuden koko aineistosta tulee ilmetä dokumentaatiosta.
Luonne	Mitä tarkastustoimenpiteitä tilintarkastusevidenssin hankkimiseksi on tehty: kontrollien testaaminen, analyttinen aineistotarkastus, yksittäisten tapahtumien tarkastus, jne.

Kuva 2 Dokumentaatiosta esille tuotavat asiat (Halonen & Steiner 2008, 110).

3.1 Tilinpäätösmerkintä

Kun tilintarkastus on valmis, tekee tilintarkastaja tilinpäätökseen merkinnän, jossa viitataan tilintarkastuskertomukseen. Tilinpäätösmerkinnän tarkoituksena

on tarkastetun tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen yksilöinti. Sillä myös todennetaan, että tilintarkastus on suoritettu ja tilintarkastuskertomus annettu. Tilinpäätösmerkintälauseke voi yksinkertaisesti olla *suoritetusta tilintarkastuksesta on tänään annettu kertomus*. Lopuksi tilintarkastaja päivää ja allekirjoittaa merkinnän. (Korkeamäki 2008, 77 – 78.)

3.2 Tilintarkastuskertomus

Tilintarkastuskertomus tulee antaa kultakin tilikaudelta päivättynä ja allekirjoitettuna ja se on julkinen asiakirja. Lausunto voi olla vakiomuotoinen, ehdollinen tai kielteinen. Jäljennös tilintarkastuskertomuksesta liitetään ilmoitettavaan tilinpäätökseen. Tilintarkastuskertomus on tärkein tilintarkastajan laatima raportti. Se kertoo, onko tilinpäätös sellainen kuin säännökset edellyttävät. Tilintarkastuskertomus luovutetaan hallitukselle tai vastaavalle toimielimelle viimeistään kaksi viikkoa ennen kokousta, jossa tilinpäätöstä esitetään vahvistettavaksi. (Korkeamäki 2008, 79.)

Tilintarkastuskertomuksen johdannossa yksilöidään tarkastuskohteen nimi, y-tunnus ja tilikausi, jota tilintarkastus koskee. Tämän lisäksi mainitaan, onko noudatettu Suomen kirjanpitolainsäädäntöä vai Euroopan unionin IFRS-standardeja. (Korkeamäki 2008, 79.)

Lausuntokappaleessa otetaan kantaa, antavatko tilinpäätös ja toimintakertomus noudatetun tilinpäätössäännösten mukaisesti oikeat ja riittävät tiedot yhteisön tai säätiön toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta. Toiseksi otetaan kantaa myös siihen, ovatko tilikauden toimintakertomuksen ja tilinpäätöksen tiedot ristiriidattomia. Jos toimintakertomusta ei ole laadittu, ei asiaan oteta kantaa. (Korkeamäki 2008, 79.)

Kumotussa tilintarkastuslaissa tilintarkastajan tuli ottaa lausunto-osassa kantaa selkeästi useampaan asiaan kuin nyt vuonna 2007 uudistetussa tilintarkastuslaissa. Aiemmin tilintarkastaja otti kantaa muun muassa tilinpäätöksen vahvistamisesta, tuloksen käsittelystä hallituksen tai muun vastaavan toimielimen esittämällä tavalla ja vastuunvapauden myöntämisestä. (Korkeamäki 2008, 87.)

Tämän lisäksi on hyvä selvittää tilintarkastuskertomuksessa, mikä on tarkastuskohteen johdon vastuu tilinpäätöksestä ja mitkä ovat tilintarkastajan velvollisuudet. Suositus perustuu ISA-tilintarkastusstandardiin (Korkeamäki 2008 80).

Vakiomuotoiset raportit ovat samankaltaisia, ja malleja löytyy esimerkiksi KHT-yhdistykseltä sekä tilintarkastusstandardin 700:n pohjalta (Korkeamäki, 2008 80).

3.3. Mukautettu tilintarkastuskertomus

Mukautettu tilintarkastuskertomus voi olla ehdollinen tai kielteinen. Mukautettu tarkoittaa vakiomuotoisesta poikkeavaa tilintarkastuskertomusta. Mukautetut lausunnot tulee aina perustella tilintarkastuskertomuksessa omassa kappaleessa. Laajemmin ja yksityiskohtaisemmin sitä voidaan perustella tilintarkastuspöytäkirjassa. (Tomperi 2009, 159.)

Ehdollisessa lausunnossa tilintarkastaja toteaa, ettei hän voi antaa vakiomuotoista lausuntoa. Tilanne ei ole kuitenkaan niin vakava, että tilintarkastajan tulisi jättää lausunto kokonaan antamatta tai että hän antaisi kielteisen lausunnon. (Tomperi 2009, 159.)

Kielteinen lausunto annetaan, kun erimielisyys on olennainen ja sillä on laaja vaikutus tilinpäätökseen. Mikäli tilintarkastusta rajoittava vaikutus on niin olennainen ja laaja, ettei tilintarkastusevidenssiä ole pystytty hankkimaan riittävästi, lausunto tuli jättää kokonaan antamatta. (Tomperi 2009, 161 – 162.)

Mahdolliset vastuuvollisten rikkomukset voivat johtaa velvollisuuteen raportoida asiasta tilintarkastuskertomuksessa, jolloin voidaan antaa huomautus. Tämä voidaan antaa, mikäli yhteisön tai säätiön yhtiömies, hallituksen tai hallintoneuvoston jäsen, toimitusjohtaja tai muu vastuuvollinen esimerkiksi rikkoo yhteisöä tai säätiötä koskevaa lakia, rikkoo yhtiöjärjestystä, yhtiösopimusta tai sääntöjä tai syyllistyy sellaiseen tekoon tai laiminlyöntiin, joka voi johtaa vahingonkorvausvelvollisuuteen yhteisöä tai säätiötä kohtaan. (Korkeamäki 2008, 80.)

3.4 Tilintarkastuspöytäkirja

Kolmas raportti on tilintarkastuspöytäkirja. Siinä tilintarkastaja voi esittää hallitukselle, hallintoneuvostolle, toimitusjohtajalle tai muulle vastuulliselle henkilölle huomautusseikkoja, joita ei mainita tilintarkastuskertomuksessa. Tilintarkastuspöytäkirjassa raportoidaan vähemmän merkityksellisiä seikkoja, joita kuitenkin pidetään tarpeellisina esittää vastuuvollisille. (Korkeamäki 2008, 90.)

Tilintarkastuspöytä annetaan hallitukselle tai vastaavalle toimielimelle, joka käsittelee pöytäkirjan ja säilyttää sitä luotettavalla tavalla. Yleensä käsittely tapahtuu hallituksen kokouksessa ja säilyttäminen kyseisen kokouksen pöytäkirjan liitteenä. (Korkeamäki 2008, 90.)

Tilintarkastuspöytäkirjan luovutus tapahtuu tavallisesti tilinpäätöksen tarkastuksen yhteydessä. Mahdolliset huomautukset perustuvat tehtyihin havaintoihin, ja ne voivat koskea tilinpäätöstä, toimintakertomusta, kirjanpitoa, valvontajärjestelmää, varainhoitoa, hallintoa tai muuta seikkaa. Tilintarkastuspöytäkirjaan voidaan sisällyttää esimerkiksi havaintoja toimenpiteiden tarpeellisuudesta ja virheiden osoittaminen niiden korjaamiseksi. Mikäli esiintuotua puutetta tai virhettä ei ole käsitelty ja korjattu, voi seurauksena olla huomautus tilintarkastuspöytäkirjaan. (Korkeamäki, 2008 80.)

Toisin kuin tilinpäätösmerkintä ja tilintarkastuskertomus, tilintarkastuspöytäkirja ei ole julkinen asiakirja (Korkeamäki 2008, 90).

Tarkempia tilintarkastuspöytäkirjan muotoseikkoja ei ole määritelty, mutta olennaista on asiakirjan nimeäminen, jotta se erotetaan muista tilintarkastajan muistioista ja raporteista (Korkeamäki, 2008, 91).

4 Sarbanes-Oxley –laki

Moellerin (2004) mukaan Yhdysvalloissa tehdyn Sarbanes-Oxley –lain muodostumisen pääsyyllisenä pidetään monikansallisen energiayhtiön Enronin kirjanpitoskandaalia. Moni Enronin tilintarkastusta hoitanut henkilö oli siirtynyt Enronin talousosaston johtopaikalle Arthur Andersen –nimisestä tilintarkastusyriyuksestä. Tällaisessa tilanteessa riippumattomuus selvästi kyseenalaistui. Ja kun si-

säinen tarkastus oli ulkoistettu Andersenille, oli selvää, että tilintarkastus ja johto eivät olleet riippumattomia. (Luumi 2005, 43.)

Enron oli monikansallinen energiayhtiö ja ennen romahtamistaan Yhdysvaltain seitsemänneksi suurin yhtiö. Enronin Corporate Governance oli heikkoa. Velkoja peiteltiin ja tuloiksi kirjattiin yhtiön säilyttämiä varoja, jotka eivät kuitenkaan sille kuuluneet. Koko johtamis- ja hallintojärjestelmä mahdollisti väärinkäytökset, kun sisäinen valvonta ei ollut kunnossa ja sisäinen tarkastus ja tilintarkastus hoidettiin samasta yhtiöstä. (Luumi 2005, 44.)

Moni asia petti Enronissa samanaikaisesti: tilintarkastus, laskentaosasto, johtajien palkitseminen, hallituksen suorittama sisäinen valvonta ja analyytikoiden arviointi. Corporate Governancen ohjeita toteutettiin näennäisesti. Hallitus muodostui riippumattomista jäsenistä, ja tarkastusvaliokunnan puheenjohtaja oli laskentatoimen professori Stanfordin yliopistosta. Käytännössä hallituksen ja tarkastusvaliokunnan työ ei ollut riittävän kriittistä. Epärehelliset johtajat olivat pääsyyllisiä Enronin kaatumiseen, joka olisi voitu ehkäistä hyvällä johtamis- ja hallintojärjestelmällä. (Luumi 2005, 44.)

Sarbanes-Oxley eli SOX-laki säädettiin Yhdysvalloissa 30. heinäkuuta vuonna 2002. SOX:n tarkoituksena on parantaa yrityksen julkaisemien tietojen oikeellisuutta ja luotettavuutta. Tehokkuutta haluttiin entistä suurempana johtamis- ja hallintojärjestelmiltä. SOX antaa määräyksiä muun muassa johdon raportoinnista, tilinpäätöstietojen julkistamisesta, tilintarkastajien vastuusta ja sisäisen valvonnan järjestämisestä. SOX:n vaatimukset koskevat Yhdysvalloissa listattuja pörssiyhtiöitä ja tytäryhtiöitä, jos emoyhtiö on listattuna Yhdysvaltojen pörssissä. Ulkomaisia yhtiöitä kohtaan on poikkeamia säännöissä. (Luumi 2005, 45–46.)

SOX oli vastareaktio Yhdysvalloilta osakemarkkinoiden luottamuksen palauttamiselle. Se loi viitekehyksen tilintarkastusyhteisöjen valvonnalle, paransi taloudellisen raportoinnin sääntöjä, vaati tarkempaa raportointia ja hallituksessa, valiokunnissa sekä tilintarkastuksessa vahvasti riippumattomien henkilöiden asemaa. (Luumi 2005, 46.)

5 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2006/43/EY

2000-luvun alun tilinpäätösskandaalit muuttivat Yhdysvaltojen ja Euroopan lainsäädäntöä ja tilintarkastusalan valvontaa. Kuitenkin jo ennen skandaaleja Euroopassa pyrittiin kehittämään tilintarkastuksen sääntelyä. (Horsmanheimo & Steiner 2008 131.)

Euroopan parlamentissa annettiin 17.5.2006 ja asetettiin voimaan 29.6.2006 järjestyksessään kahdeksas voimaan astunut direktiivi, joka koski tilinpäätöstä ja lakisääteistä tilintarkastusta. (Horsmanheimo & Steiner 2008, 133.)

Direktiivi korvasi vanhan direktiivin vuodelta 1984, jota ei ollut kertaakaan muutettu. Tuota direktiiviä pidettiin varsin hyvin palvelleena, mutta sitä pidettiin nykytilassa liian suppeaksi, sillä se käsitteli lähinnä tilintarkastajien hyväksymisen vähimmäisvaatimuksia. Uusi direktiivi oli huomattavasti laajempi. (Rytsy 2006, 14.)

Direktiivi tarkoittaa tavoitteita, joita Euroopan yhteisömaiden tulee toteuttaa kansallisesti tarvittaessa muuttamalla omaa lainsäädäntöään. Tällä halutaan taata esimerkiksi yhdenmukainen kohtelu yrityksille yhteisillä eurooppalaisilla markkinoilla. (Valtioneuvosto.)

Vuonna 2006 tullut direktiivi määritteli, että lakisääteistä tilintarkastusta saa suorittaa vain jäsenvaltiossa hyväksytty tilintarkastaja tai tilintarkastusyhteisö. Se määritteli myös, että jäsenvaltio voi hyväksyä lakisääteiseksi tilintarkastajaksi luonnollisen henkilön joka täyttää 6 - 10 artiklassa säädetyt edellytykset. Nämä artikkelit ovat seuraavat:

6 artikla - Koulutusvaatimus

Luonnollinen henkilö voi suorittaa lakisääteistä tilintarkastusta sen jälkeen, kun hän on korkeakoulu- tai vastaavan kelpoisuuden saavuttettuaan suorittanut teoreettisen opintokokonaisuuden ja vaadittavan käytännön harjoittelun sekä suorittanut hyväksytysti kyseisen jäsenvaltion ammattitutkinnon, joka on yliopiston loppututkinnon tai vastaavan tasoinen (Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2006/43/EY).

7 artikla - Ammatillinen tutkinto

Edellä mainitun ammatillisen tutkinnon on taattava riittävät teoreettiset tiedot lakisääteisen tilintarkastuksen kannalta merkityksellisillä aloilla sekä kyky soveltaa tietoja käytännössä (Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2006/43/EY).

8 artikla - Teoriakoe

Kahdeksas artikla käsittelee tutkintoon sisältyvä teoriakokeen aihepiirejä. Näitä ovat muun muassa laskentatoimen yleinen teoria, tilinpäätösanalyysi, tilintarkastus ja ammattiosaaminen, lakisääteiseen tilintarkastukseen ja lakisääteisiin tilintarkastajiin liittyvät oikeudelliset vaatimukset ja ammatilliset normit ja ammatitietikka ja riippumattomuus. (Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2006/43/EY)

9 artikla – Poikkeukset

7 ja 8 artiklasta poiketen voi jäsenvaltio säätää, että henkilö, joka on suorittanut yliopistotutkinnon tai vastaavan tutkinnon tai jolla on yliopistossa suoritettu arvosana tai vastaava pätevyys yhdessä tai useammassa 8 artiklassa tarkoitetussa oppiaineessa, voidaan vapauttaa teoreettisen tiedon kokeesta niiden oppiaineiden osalta, jotka sisältyvät kyseiseen tutkintoon tai arvosanaan (Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2006/43/EY).

10 artikla – Käytännön harjoittelu

Tutkintoon sisältyvän kokeen tutkittavan teoreettisen tiedon käytäntöön soveltamista koskevan valmiuden varmistamiseksi henkilön on suoritettava vähintään kolmen vuoden käytännön harjoittelu muun muassa tilinpäätösten, konsolidoitujen tilinpäätösten tai vastaavien taloudellisten laskelmien tarkistamisessa (Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2006/43/EY).

6 Suomen tilintarkastuslaki

17.5.2006 annettu tilintarkastusdirektiivi johti tarpeeseen uudistaa Suomen tilintarkastuslainsäädäntöä (Horsmanheimo & Steiner 2008 125).

Tilintarkastuslainsäädännön kokonaisuudistus toteutettiin keväällä 2007, ja uusi tilintarkastuslaki astui voimaan 1.7.2007. Näin kumottiin aikaisempi vuoden 1994 tilintarkastuslaki. (Horsmanheimo & Steiner 2008, 125.)

Tilintarkastuslaki on yleislaki ja siinä säädetään tilintarkastusvelvollisuudesta, tilintarkastajan raportoinnista, riippumattomuudesta, esteellisyydestä sekä sallassapito- ja vahingonkorvausvelvollisuudesta. Tämän lisäksi laissa on määräykset tilintarkastajien hyväksynnästä ja rekisteröinnistä sekä valvonnasta ja rangaistusseuraamuksista, joita kohdistetaan tilintarkastajiin. (Korkeamäki 2008, 10.)

Tilintarkastuslaki väistyy, mikäli muissa lainsäädännöissä säädetään toisin. Tarkempia säännöksiä on muun muassa osakeyhtiölaissa. Osakeyhtiön 7 luvussa on säädäntö tilintarkastajan valinnasta, joka täydentää tilintarkastuslakia. Vastaavaa tapaa käytetään useassa eri laissa, jolloin niitä sovelletaan rinnakkain tilintarkastuslain kanssa. (Halonen & Steiner 2010, 30.)

Muita yhteisölainsäädäntöjä, joissa on määräyksiä tilintarkastuksesta, ovat asunto-osakeyhtiölaki, osuuskuntalaki, avoimesta yhtiöstä ja kommandiittiyhtiössä annetussa laki, yhdistyslaki sekä säätiölaki. Tilintarkastusta koskevia määräyksiä on myös kirjanpitolaisissa ja –asetuksessa, arvopaperimarkkinalaissa, kaupparekisterilaissa, asetuksessa yrityksen saneerauksesta, konkurssilaissa ja monessa muussa taloutta sääntelevissä laeissa. (Korkeamäki 2008, 11.)

6.1 Tilintarkastuslain rakenne ja luonne

Uuden tilintarkastuslain rakenne on aiempaan lakiin verrattuna selvempää ja johdonmukaisempaa. Lakia soveltavat tilintarkastajat ja heidän asiakkaansa. Lain alusta löytyvät asiakkaille tärkeät pykälät ja lain lopusta löytyy viranomaisien tarvitsemia hallinnollisia säännöksiä. (Horsmanheimo & Steiner 2008, 126 - 127.)

Tilintarkastuslaki, kuten myös kumottu tilintarkastuslaki, on luonteeltaan yksityissektorin tilintarkastusta ja tilintarkastajaa koskeva yleislaki. Laissa on yhteisöoikeudellisia säännöksiä, joita ovat tilintarkastusta ja tilintarkastajaa yhteisöoikeudellisena toimielimenä koskevat säännökset. Tilintarkastuslaissa on myös

hallinto-oikeudellisia säännöksiä, joihin luetaan esimerkiksi tilintarkastajan hyväksymistä ja valvontaa käsittävät säännökset. Myös tilintarkastajia hyväksyvät ja valvovat organisaatioita koskevat säännökset ovat hallinto-oikeudellisia. Tällainen säännös on esimerkiksi tilintarkastusmaksua koskeva säännös. Koska tilintarkastuslaissa on myös rangaistussäännöksiä, on sillä rikosoikeudellista sisältöä. Tilintarkastuslaissa on myös vahingonkorvaussäännös. (Horsmanheimo & Steiner 2008, 127.)

6.2. Tilintarkastuslain merkittävimmät muutokset

Uuden tilintarkastuslain merkittävämpiä muutoksia olivat pienten kirjanpitovelvollisten oikeus jättää valitsematta tilintarkastaja, ja maallikkotilintarkastajien käytöstä luopuminen (Konttila & Paasovaara 2011, 61).

Suomen Asiakastiedon mukaan vapautuspäätös kosketti vuonna 2011 vajaata 50 000 yhteisöä, joiden yhtiömuoto oli osakeyhtiö. Lukuun eivät siis sisällyneet avoimet yhtiöt, kommandiittiyhtiöt, asunto-osakeyhtiöt, yhdistykset eivätkä osuuskunnat. (Konttila & Paasovaara 2011, 61.)

Tilintarkastaja tulee kuitenkin valita yhteisössä, jonka toimialana on arvopapereiden omistaminen ja hallinta, jos sillä on merkittävä vaikutusvalta omistusyrityksen rahoituksen ja liiketoiminnan johtamisessa. Tilintarkastaja tulee myös valita, jos näin on säädetty yhteisön yhtiöjärjestyksessä, yhtiösopimuksessa tai säännöissä. Mikäli alarajat alittava yhteisö haluaa luopua tilintarkastuksesta, vaikka sen yhtiöjärjestyksessä, säännöissä tai yhtiösopimuksessa olisi määräys tilintarkastajan valinnasta, tulee yhtiöjärjestyksestä, sääntöjä tai yhtiösopimusta muuttaa. Tähän vaaditaan esimerkiksi osakeyhtiössä osakkaiden hyväksyntä yhtiökokouksessa. Yhtiöjärjestyksen tai sääntöjen muuttamisesta tulee ilmoittaa kaupparekisteriin. (Konttila & Paasovaara 2011, 61–62.)

Toinen iso muutos uuden lain myötä oli luopuminen maallikkotilintarkastajasta niin, että 31.12.2011 jälkeen päättyvien tilikausien tilintarkastuksen saa suorittaa vain auktorisoitu tilintarkastaja tai tilintarkastusyhteisö. Muutos koski kaikkien yhteisömuotojen tilinpäätöstä. Kuitenkin pienten yhdistysten ja asunto-osakeyhtiöiden osalta voidaan käyttää toiminnantarkastajaa, joka toimii yhdistyslain ja asunto-osakeyhtiölain säännösten pohjalla eikä siis ota huomioon tilin-

tarkastuslakia. Hyväksytty tilintarkastaja voidaan jättää valitsematta, mikäli vain yksi tilintarkastuslain 4 §:n raja-arvoista täyttyy, asunto-osakeyhtiössä on alle 30 osakkeenomistajien hallussa olevaa huoneistoa tai yhtiöjärjestys niin erikseen määrää. Yhdistyksissä tilintarkastaja voidaan jättää valitsematta niin ikään, mikäli vain yksi raja-arvo täyttyy eikä yhdistyksen säännöissä ole erikseen säädetty tilintarkastajan valitseminen. Jos asunto-osakeyhtiö tai yhdistys ei valitse auktorisoitua tilintarkastajaa tai tilintarkastusyhteisöä, sen tulee valita toiminnantarkastaja, jonka kelpoisuusvaatimukset ovat tilintarkastajaa kevyemmät ja tehtävänkuvana tilintarkastusta kapeampi. Toiminnantarkastajilta ei vaadita laskenta-toimen eikä tilintarkastuksen opintoja eivätkä he ole valvonnan kohteena, kuten auktorisoidut tilintarkastajat. (Konttila & Paasovaara 2011, 62.)

Säätiölle tulee aina valita auktorisoitu tilintarkastaja eivätkä sitä koske tilintarkastuslaissa mainitut huojennukset. Osuuskunnille, avoimille yhtiöille sekä kommandiittiyhtiöille sovelletaan tilintarkastuslain rajoja tilintarkastusvelvollisuudelle. (Konttila & Paasovaara 2011, 62.)

6.3 Muita tilintarkastuslain muutoksia

Muita uuden lain tuomia muutoksia ovat seuraavat:

- Tilintarkastajan erottamiseen ja eroamiseen kesken toimikauden vaaditaan asialliset perusteet, joista annetaan selvitys keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunnalle tai kauppakamarin tilintarkastusvaliokunnalle.
- Koska laadunvarmistus, tiukentuneet dokumentointivaatimukset ja tilintarkastajan vastuu kiristyvät, vaaditaan tilintarkastukselta enemmän resursseja. Voimaan tulleet tilintarkastusstandardit (ISA) vaativat myös lisää käytettyä aikaa tilintarkastuksessa. Tämä johtaa tilintarkastuksen kustannusten nousuun asiakasyritykselle.
- Tilintarkastajan raportointi muuttuu pakollisesta viidestä lausunnosta kahteen lausuntoon käyttäen kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja.
- Riippumattomuussäännöt kiristyvät niin, että pääsääntöisesti tilintarkastaja ei saa omistaa tilintarkastusasiakkaan osakkeita tai osuuksia, kun asiakas harjoittaa liiketoimintaa.

- Listattuja yrityksiä, pankkeja ja vakuutusyhtiöitä tarkistavien riippumattomuus- ja avoimuusvaatimukset ovat muita tiukempia, ja päävastuullista tilintarkastaja tulee vaihtaa seitsemän vuoden välein.
- Konsernissa päävastuullinen tilintarkastaja vastaa, että konserniin kuuluvien yritysten muitten tilintarkastajien tilintarkastus on suoritettu asianmukaisesti.
- Tilintarkastajan rikosvastuuta on laajennettu ja kiristetty rangaistusasteikkoja korottamalla. Rikosvastuu on tilintarkastuskertomuksen lisäksi muillakin raporteilla.
- Tilintarkastajan valvontaa on tehostettu ja kansainvälistetty. Ensimmäistä kertaa lain tasolla on säädetty tilintarkastuksen laadunvarmistus ja kansainvälinen valvontayhteistyö. (Horsmanheimo & Steiner 2008, 128–129.)

6.4 Tilintarkastajan luopumisen merkitys

Pienille yhteisöille, jotka päättävät luopua tilintarkastuksesta, syntyy ennen kaikkea kustannussäästöjä. On todennäköistä, että kasvuhakuiset ja liiketoimintaansa kehittävät yhteisöt valitsevat tilintarkastajan vapaaehtoisesti. Näin varmistetaan, että tilintarkastajan asiantuntemus on käytettävissä myöhemmin taloudellisen raportoinnin ja veroriskien hallintaan, mikäli yhteisö toiminnan laajenemisen seurauksena siirtyy lakisääteisen tilintarkastuksen piiriin. (Konttila & Paasovaara 2011, 63.)

Toiminnan muuttuessa monimutkaisemmaksi liiketoiminnan laajentuessa, tilintarkastajan apuun saatetaan turvautua. Sen sijaan vailla kasvutavoitteita toimivat omistajajohtajan työllistymistä tavoitteleva yhtiö todennäköisesti jättäytyy valitsematta tilintarkastajaa. (Konttila & Paasovaara 2011, 63.)

7 Tilintarkastusyhteisöt

TILA ja TIVA eli keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta ja paikalliskauppakamarien tilintarkastusvaliokunnat myöntävät yhteisölle KHT ja HTM-hyväksymiset.

Tilintarkastuslaki kertoo KHT-yhteisöistä seuraavaa:

Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta hyväksyy hakemuksesta KHT-yhteisöksi tilintarkastustoimintaa harjoittavan osakeyhtiön, kommandiittiyhtiön tai avoimen yhtiön:

1) jolla on edellytykset toimia riippumattomana tilintarkastusyhteisönä tämän lain mukaisesti;

2) jossa enemmistö avoimen yhtiön yhtiömiehistä tai kommandiittiyhtiön vastuunalaisista yhtiömiehistä on yhtiössä työskenteleviä KHT-tilintarkastajia, KHT- tai HTM-yhteisöjä, ETA-valtiossa hyväksytyjä tilintarkastajia tai tilintarkastusyhteisöjä taikka jossa enemmistö osakeyhtiön osakkeiden tuottamasta äänimäärästä on edellä tarkoitetuilla tilintarkastajilla tai tilintarkastusyhteisöillä; sekä

3) jossa vähintään kaksi kolmasosaa osakeyhtiön hallituksen jäsenistä ja varajäsenistä sekä puheenjohtaja ja varapuheenjohtaja ovat yhtiössä työskenteleviä KHT-tilintarkastajia tai ETA-valtiossa hyväksytyjä tilintarkastajia.

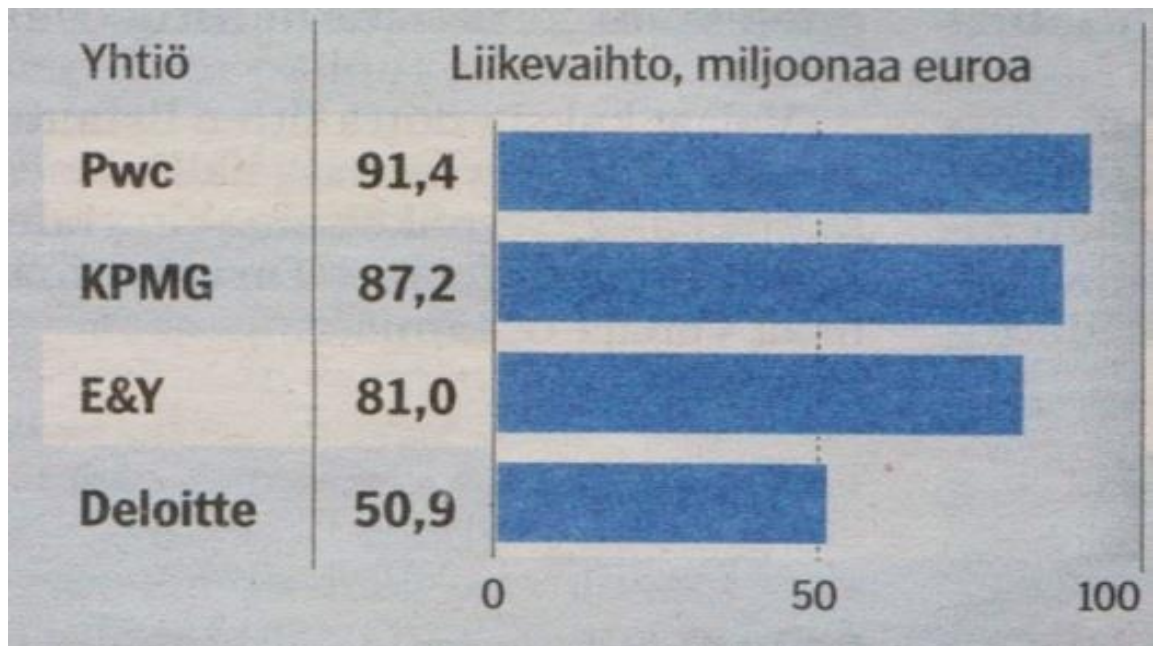
Mitä edellä säädetään osakeyhtiöstä, kommandiittiyhtiöstä ja avoimesta yhtiöstä, sovelletaan näitä vastaavaan ulkomaiseen yhteisöön. (Tilintarkastuslaki 13.4.2007/459. 33 §.)

Samojen periaatteiden mukaisesti tilintarkastusvaliokunta hyväksyy myös HTM-yhteisöt. Tällöin yhteisössä työskentelevien henkilöiden tulee olla KHT- tai HTM-tilintarkastajia tai KHT- tai HTM-yhteisöjä. (Tilintarkastuslaki 13.4.2007/459. 34 §.)

Suomessa oli vuonna 2012 HTM-yhteisöjä 34 ja KHT-yhteisöjä 41 kappaletta (Keskuskauppakamari 2012).

Suomessa on neljä liikevaihdollisesti suurta kansainvälistä tilintarkastusyhteisöä, joista käytetään nimitystä Big Four eli neljä suurta. Nämä yhtiöt tarjoavat tilintarkastuksen lisäksi myös veropalveluja ja neuvontapalveluja.

Nämä neljä ovat Deloitte & Touche, Ernst & Young, KPMG ja Pricewaterhousecoopers (Pwc) ja ne ovat kaikki liikemuodoltaan osakeyhtiöitä. Näiden liikevaihto KPMG:n mukaan Suomen alueella vuonna 2011 ilmenee kuvasta 1.

Kuva 3. Liikevaihto, miljoonaa euroa (Herrala 2012, 6).

Kaikki nämä neljä ovat olleet kaupallisten opiskelijoiden kymmenen halutuimpien työnantajien joukossa, mikä selviää vuonna 2011 12:ssa eri maassa tehdystä tutkimuksesta, johon vastasi 144 000 teknisen ja kaupallisen alan opiskelijaa (Erkko 2012, 8).

8 Tilintarkastajien haastattelu uudesta tilintarkastuslaista

Halusin selvittää tilintarkastajien näkemyksiä uudistetusta tilintarkastuslaista. Osana tutkimuksen empiiristä osaa toteutin kvalitatiivisen aineistohankinnan viidellä eri haastattelulla. Yksi haastattelu oli henkilöhaastattelu, loput lomakehaastatteluja. Kysymykset olivat kaikille samat, ja kysymysrunko on opinnäytetyön liitteenä.

Jokaisesta neljästä Big Four –yhteisöstä haastattelin yhtä tilintarkastajaa. Viides tilintarkastaja työskenteli Tuokko Tilintarkastus Oy:ssä.

Tuokko kuuluu Tuokko-ryhmään, johon kuuluu tilintarkastuspalvelujen lisäksi myös sisäinen tarkastus, veropalvelut sekä taloushallinnon ja palkkahallinnon palvelut Suomessa ja Virossa. 1990-luvulla Tuokko oli yhteistyössä Deloitte Oy:n kanssa josta se irtaantui vuonna 2001. (Tuokko Yhtiöt 2012.)

Deloitteen tilintarkastaja työskenteli Mikkelin toimistossa, kaikkien muiden yhteisöjen tilintarkastajat työskentelivät Lappeenrannan toimistossa. Henkilöhaastattelu tehtiin KPMG:ssä työskennelleen Mia Svenskin (KHT) kanssa. Lomakehaastatteluihin vastasivat Juho Himanen (KHT) Deloitteesta, Virve Juntunen (HTM) PWC:stä, Petri Hämäläinen (KHT) Ernst & Youngista ja Mirja Saarnia (KHT) Tuokko Tilintarkastus Oy:stä.

Eri tilintarkastajien vastaukset olivat hyvin samankaltaiset muutamien poikkeuksin.

Kaikki ottivat uuden lain vastaan ilman vastarintaa eikä sillä välttämättä edes ollut vaikutusta käytännön elämään. Virve Juntunen jännitti alussa, tuleeko asiakkaita jäämään pois uuden lain myötä, mutta lopulta hän ei havainnut että asiakkaita olisi jäänyt pois. Big Fourien tilintarkastajat mainitsivat, että omilta toimistoilta olisi muutama asiakas jäänyt pois lainmuutoksen vuoksi.

KPMG:llä oli vuonna 2012 Suomessa 16 toimistoa ja jos ajatellaan, että jokaisesta olisi muutama asiakas lähtenyt, niin KPMG olisi menettänyt vain reilut 30 asiakasta. Laskemalla kärjistäen, Big Fourit menettivät lainmuutoksen myötä alle 150 asiakasta. Määrä on siis hyvin vähäinen suhteutettuna Big Fourien kymmenien tuhansien asiakasmäärään. Toisaalta lähteneet asiakkaat ovat voineet korvautua asiakkaiksi tulleilla asunto-osakeyhtiöillä, koska tilintarkastajan tulee nykyään olla auktorisoitu, mikäli lain alarajat ylittyvät asunto-osakeyhtiön tilinpäätöksessä.

Mia Svensk epäili, että uusia yrityksiä perustettaessa yhtiöt eivät ole tulleet Big Fourien asiakkaiksi tilitoimistojen neuvosta. Asiasta ei ole kuitenkaan tarkempaa tietoa.

Svensk toteaa, että lainmuutoksen olennaisin vaikutus oli kansainväliset direktiivit, joita tulee noudattaa osana hyvää tilintarkastustapaa. Asiasta on mainittu lain 3 luvun 13 pykälässä. Mia toteaa direktiivit hyväksi, koska ne antavat raamit ja selvät säännöt tilintarkastustoimintaan. Tällä saadaan tilintarkastuksen taso nousemaan.

Svensk on havainnut työmääränsä lisääntyneen ja jämäköityneen dokumentoinnin ja ohjeistumisen vuoksi. Tämä ei kuitenkaan ole hänen mielestään huono asia, koska edellä mainitut asiat antavat myös turvan tilintarkastajan työlle, kun on annettu ohjeet siitä, miten toimitaan. Ennen uuden lain tuloa tällaista ohjeistusta ei ollut. Ohjeistusta ei Svenskin mielestä ole liikaa.

Mirja Saarnia oli samoilla linjoilla jämäköitymisen ja työmäärän kasvun suhteen. Virve Juntunen totesi uuden lain antaneen sopivasti jämäkkyyttä.

Juho Himanen ja Petri Hämäläinen olivat asiasta eri mieltä. Himanen totesi vaikutuksen jämäkkyuden suhteen hyvin pieneksi ja Hämäläinen sanoi, ettei ole huomannut eroa jämäkkyudessa verrattuna vanhaan lakiin.

Kysyttäessä miten asiakkaiden tarpeet ovat muuttuneet uuden lain tultua voimaan, ovat vastaukset samankaltaiset. Asiakkaat eivät suuremmin ole kiinnostuneita tilintarkastuslaista eikä tilintarkastus ole sen vuoksi asia, johon asiakkaat haluisivat käyttää resursseja. Svensk sanoi, että välillä osakeyhtiöt eivät tunne edes osakeyhtiölakia.

Asiakkaita informoitiin hieman eri tavoilla eri tilintarkastusyhteisöissä. KPMG:llä ei ollut systemaattista informointia asiakkaille, vaan asiasta kerrottiin ja keskusteltiin tilintarkastuksen yhteydessä, kun vielä toimittiin vanhan lain alaisuudessa. Tuokko informoi asiakkaitaan vastaavalla tavalla.

Mia Svensk sanoi, että uutta lakia oli varmasti Big Foureissa ennakoitu uuden lain esittelyllä ja sisäisellä koulutuksella henkilökunnalle. Tällä tavalla tilintarkastaja pystyy muokkaamaan työprosessiaan vastaamaan uutta tilintarkastuslakia. Svensk toteaa lopuksi, että ennakoimalla muutoksiin ne eivät tule rajuina.

9 Yhteenveto ja päätelmät

Tilintarkastuslakia tiukennettiin suuresti kokonaisuudistuksen myötä vuonna 2007. Maallikkotilintarkastajista siirryttiin ammattilaistilintarkastajiin viiden vuoden siirtymällä. Uusi laki täytyi tehdä, sillä alalle oli tullut uusi tiukentunut EU-direktiivi vuonna 2006. Edellinen direktiivi oli vuodelta 1984, joten tarvetta sen saattamiselle nykyaikaan oli varmasti. Maailma muuttuu ja lait myös sen myötä.

Yhdysvalloissa 2000-luvulla paljastuneet kirjanpitoepäilyt suurissa yrityksissä tilintarkastajien joko osallistuessaan tai tietämättään tapahtumiin olivat suuri takapakki luottamukselliseen liiketoimintaan ilman viranomaisten tiukkaa valvontaa. Toki valvontaa on aina ollut, mutta ennen Yhdysvaltojen SOX –lakia se ei ollut niin tiukkaa tilintarkastuksen ja Corporate Governancen suhteen. Lain myötä haluttiin palauttaa sijoittajien luottamus yritysmaailmaan.

Byrokratia lisääntyi SOX:n, EY:n direktiivin ja Suomen uuden tilintarkastuslain myötä. Dokumentoinnin määrä lisääntyi, mutta tilintarkastajien haastattelujen perusteella lisääntyminen ei ollut merkittävä tai se oli jopa olematonta. Haastattelusta sai myös sellaisen kuvan, ettei lakimuutos lopulta ollutkaan niin merkittävä asia kuin se antoi käsittää. Big Fourissa muutoksiin oli varauduttu erinomaisesti lähinnä aikaisin aloitetulla tiedottamisella työntekijöilleen.

Haastattelujen perusteella suurin muutos tilintarkastajien työskentelyyn olivat tilintarkastusstandardit osana hyvää tilintarkastustapaa. Tätä pidettiin hyvänä, koska nyt on selvät pelisäännöt tilintarkastuksen eri työvaiheisiin. Muutokset eivät käytännön elämässä lopulta olleet niin suuret, vaikka tilintarkastusalalla tapahtui maallikon silmin suuria direktiivi- ja lakimuutoksia. Tilintarkastajat eivät haastattelun perusteella olleet murheissaan uudesta tilintarkastuslaista.

Tiukennetuista ja tarkemmista pykälistä huolimatta Suomessa helpotettiin pienten yhteisöjen ja säätiöiden velvollisuutta valita tilintarkastaja. Siinä, missä vanha tilintarkastuslaki ei tuntenut alarajoja, joilla tilintarkastajan sai jättää valitsematta, uudessa tilintarkastuslaissa nämä alarajat ovat. Ne ovat kuitenkin hyvin pienet ja koskevat vain pieniä yhteisöjä ja säätiöitä. Tilintarkastustoimintaa on selkeästi haluttu keskittää keskisuuriin ja suuriin yhteisöihin.

10 Opinnäytetyöprosessin analyysi

Mielestäni opinnäytetyöni tarjosi vastaukset otsikkoonsa ja valotti paljon tilintarkastajan työstä. Aihe ei varmastikaan ole kaikkia kiinnostava, vaan oli enemmän suunnattu talouden alan ihmisille ja yrittäjille, jotka eivät vielä tilintarkastuksen hyötyjä olleet tiedostaneet. Ennen opinnäytetyötä luulin, että tilintarkastajat

olisivat pitäneet lain muutoksia suurina, mutta haastattelujeni perusteella ne eivät olleet, kiitos ennakkoinnin.

Opinnäytetyöprosessissa oli myös omat haasteensa, joihin voi vaikuttaa vain tekijä itse. Tämä oli hyvää valmennusta työelämää varten, jossa on projekteja aikatauluineen.

Kuvat

Kuva 1. Teoreettinen viitekehys, s. 6

Kuva 2. Dokumentaatiosta esille tuotavat asiat, s. 13

Kuva 3. Liikevaihto, miljoonaa euroa, s. 23

Lähteet

Asunto-osakeyhtiölaki 22.12.2009/1599.

Erkko, A. 2012. Google yhä maailman vetovoimaisin työpaikka. Kauppalehti 183/2012, 8.

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi. 2006/43/EY.

Halonen, K & Steiner, M-J. 2010. Juva: Ws Bookwell Oy.

Herrala, O. 2012. Konsulteilla kulkee kova. Kauppalehti 14/2012, 6.

Horsmanheimo, P & Steiner, M-J. 2008. Tilintarkastus – Asiakkaan opas. Juva: WS Bookwell Oy.

Keskuskauppakamari 2012. Asiantuntijahaku.
<http://www.keskuskauppakamari.fi/Palvelut/Asiantuntijapalvelut/Hae-asiantuntija-KHT-HTM-AKA-KHK-ja-HTT>. Luettu 9.10.2012.

Konttila, J & Paasovaara, M. 2011. Maallikkotarkastuksen siirtymäsäännökset umpeutuvat – mikä muuttuu? Tilintarkastus 6/2011, 61 – 63.

Korkeamäki, A-M. 2008. Tilintarkastuksen perusteet. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.

Luumi, J. 2005. Sarbanes-Oxley – lain vaikutukset suomalaisten pörssiyritysten sisäiseen valvontaan. Pro gradu. Lappeenrannan teknillinen yliopisto. Kauppätieteiden osasto. Laskentatoimi.

Rytsy, A. EU:n tilintarkastusdirektiivi kiristää vaatimuksia, Tilisanomat, 2/2006, 14.

Tilintarkastuslaki 13.4.2007/459.

Tomperi, S. 2009. Tilintarkastus – Normeista käytäntöön. Helsinki: Edita Prima Oy.

Tuokko Yhtiöt. Historia. <http://www.tuokko.fi/tuokko-ryhma/tietoa-meista/historia>. Luettu 3.12.2012.

Valtioneuvosto. Direktiivin synty. <http://valtioneuvosto.fi/eu/tietoa/direktiivi/fi.jsp>. Luettu 15.10.2012

LIITE 1

1. Millä mielin otit uuden lain vastaan?
2. Kun tuli rajat, niin jäikö asiakkaita paljon pois?
3. Onko toisaalta lisännyt työmäärää ja tuliko vapaaehtoisesti uusia asiakkaita?
4. Haluavatko asiakkaat nykyään eri asioita uuden lain myötä?
5. Direktiiviin ehdotetaan muutosta, jossa konsultointia ei saisi antaa, jos tilintarkastus pääosassa. Mitä mieltä olet tästä?
6. Koitteko, että uusi laki jämäköitti tilintarkastajien toimintaa? Jämäköittikö liikaa? Liikaa ohjeistusta? Liian jäykkää?
7. Miten nopeasti teidän prosessinne lähti uuteen lakiin mukaan (koulutusta, sisäänajoa, tiedottamista)?
8. Miten asiakkaita informoitiin uudesta laista, millä lailla ja miten he reagoivat?
9. Muita esille tuotavia asioita?